

Tako obširno slavistično delo, kakor je Janeževa »Zgodovina« (II., predelana izdaja s sodelovanjem Miroslava Ravbarja. Založba Obzorja, 1957, str. 751), zahteva obširno načelno in nadrobno strokovno oceno. Zaradi omejenega obsega pa more naš list žal tej nalogi le deloma ustreči. V oceni se omejujem najprej na glosiranje stvarnih pomanjkljivosti, v drugem delu pa sem nanzal nekaj problemov, ki so se mi izluščili ob prebiranju Janeževega dela in jih bo poleg drugih moral reševati in upoštevati vsak, ki bo pisal o razvojni poti našega slovstva. Opozarjam na oceno, ki jo je napisal o knjigi v 9. št. lanskih »Obzorij« Fr. Zadavec. Z njegovimi ugotovitvami in ugovori, dasi so napisani zelo obzirno, se strinjam skoraj v celoti; zato tega in onega tu ne bom ponavljal. Moje kritične misli in pripombe naj osvetle še nekatera vprašanja ali naj sodbo o nekaterih straneh Janeževe knjige še bolj izostrijo.

Od nekdanjih 543 je sedaj knjiga narasla na 751 strani. Biti hoče »učni pripomoček srednješolcu, razen tega pa informativen priročnik vsakomur« (5). Avtor »se (knjigi) ne sramuje priznati kompilacijski značaj« (751). Če naj bo knjiga učbenik in priročnik, mora biti najprej zanesljiva in po svoji vsebini pretehtana. Pisec je v primeri s prvo izdajo marsikaj popravil, marsikaj v dobro dodal in marsikaj v dobro črtal. Tako je izdaja boljša, kakor je bila prvotna. Toda Janež je v novi izdaji dodal marsikaj brez potrebe in v novem gradivu zagrešil še nove napake. Zlasti pa je vse gradivo obdelal oziroma kompiliral tako neenakomerno, da izziva spet nove ugovore. Knjiga vsebuje podatke in ocene, ki so neresnični, prenagljeni in predvsem skrajno šablonski, in trpi zaradi obširnosti, ki je že negospodarna. Dijak, ki se bo iz knjige učil, in človek, ki se bo iz nje seznanjal z našim slovstvom, se bo težko znašel v povodnji opisov, trditvev, navedkov, bibliografij, življenjepisov ipd. Knjiga ne pozna gospodarnosti v odbiranju važnega, manj važnega in nevažnega, podobe posameznikov in celotnih pojavov v slovstvu so velikokrat meglene in skrajno plitve, o bistvenih potezah slovstvenih del, kakor je oblika, njihova estetska stran, ne ve povedati tako rekoč ničesar, sodbe in oznake so dnevniško površne in le izjemoma ustrezajoče.

Opomb, ki jih tu dajem, ni mogoče kar vnesti ali posneti za morebitno tretjo izdajo, ker niso izčrpne. Kljub svoji številčni omejenosti pa bodo le pokazale avtorjeve značilne slabosti.

Napačne ali polresnične trditve ne spadajo v priročnik in učni pripomoček, toda vanj ne spada tudi nič takega, kar je nejasno ali dvoumno.

Če se pri nas hrani Supraselski kodeks ali čuvajo glagolski spomeniki iz Berma v hrvatski Istri, ti spomeniki ne predstavljajo »cirilske književnosti na naših tleh« (57) in ne glagolske literature. — Poglavlje o Konstantinu-Cirilu in Metodu, ki ga je J. napisal na pobudo Teplýjeve ocene ob prvi izdaji, je vzorec gostobesednosti brez smisla za važno in nevažno. Preberi na primer samo oddelek pod naslovom »Konstantin v Carigradu« (46). — Kaj naj človek izve iz stavka, da Pohlinovo »Drevo francoske svojbodšene« »odgovarja geslom francoske revolucije« (138)? — Linhart je izdal »pesniško zbirko Blumen aus Krain« (151), ki jo J. pozneje (158) navaja kot »almanah Cvetje s Kranjskega«. Samo tisti, ki že ve, kaj je Linhart napisal, bo razumel, kaj je J. hotel povedati. — Pri Vodniku je stavek: »V Zadovoljnem Kranjcu je prvi pokazal na našega kmečkega človeka« (168). Kaj naj to pomeni? Ali dotlej kmeta nihče ne imenuje, ali ne kažejo nanj ljudska pesem, protestanti, Valvasor, Pohlina...? — Jaka Zupan je »pisal zgodovinsko kroniko, a tudi pesmi brez c in s« (197). Kaj »zgodovinska kronika«, Zupanovi stihii o zgodovinskih osebah in dogodkih, niso »pesem«? — Berem stavek: »Nastajajoča kapitalistična buržoazija (trgovec Andrej Smole) je bila narodno zavedna in revolucionarno-demokratsko usmerjena« (173). Ali naj to v enaki meri velja za vse take ljudi, kakor so bili n. pr. Samassa, Trpinc, Kozler, Kalister, Souvan, Luckmann, Blasnik? — Pri J. Kersniku J. najprej zatrjuje (359), da je pisatelj 1881 »dokončno« zapustil pota romantike, na isti strani pa nekaj niže dopoveduje drugače: da je svoj zadnji dolg plačal romantiki 1882. Je to isto? — Na str. 466 berem, da se je Finžgarjevo delo razvijalo mimo najrazličnejših struj, tudi mimo ekspresionizma, tri strani pozneje pa stoji: »Ekspresionizem

po prvi svetovni vojni je ponekod zajel tudi Finžgarjevo pisanje.« — Meško nikoli ni bil urednik Knezove knjižnice (464). — »Pikantnost«, da je Podlimbarski »zaradi ljubezenskega razmerja moral izstopiti iz gimnazije« (364), pripoveduje SBL precej drugače. — Še kaj iz najnovejšega časa? Stanko Vuk ni študiral v Padovi (530), ampak v Benetkah, in Boris Pahor ne v Trstu (701), ampak predvsem v Kopru (od tod so mogoči notranji konflikti v glavnem junaku romana »Nomadi brez oaze«). Kosmačevo »Prebujanje« ni izšlo prvič 1945 v »Besedi iz naše borbe« (586), ampak že prej v SPor. Branko Rudolf ni napisal knjige z naslovom »Nespodobne cvetlice in vrabčki« (654) in Branko Hofman ne knjige z naslovom »Vrabčki« (694), ker gre tu za eno knjigo obeh imenovanih avtorjev (in jo je izdala ista založba kakor Janežovo slovstveno zgodovino). Sovre ni »Kralja Ojdipa« za izdajo 1944 samo »popravitil« (643), ampak ga je, kakor pravi naslov nove izdaje, »na novo prevedel«. — Itd. itd.

Za relativno zanesljivost podatkov iz tujih slovstev trije dokazi! Sočasno z dobo naših zapiskov naj bi »gojili literaturo v lastnem jeziku« (65) med drugimi Ukrajinci in Belorusi. V resnici so tedaj uporabljali le svojo redakcijo starocerkvenoslovanskega jezika. Svoj jezik so v knjigo uvedli Ukrajinci šele v 18. stoletju, Belorusi pa ga imajo skorajda šele od oktobrske revolucije. Od Slovakov spada Hviezdoslav (411) v dobo poetičnega realizma in ne moderne, Smrek (490) pa nikoli ni bil proletarski pesnik.

Vsekakor se je v priročniku in učnem pripomočku najteže odločiti o tem, kaj bi v knjigo vnesli in koliko naj bi o tej osebi ali o onem slovstvenem pojavu povedali. Naš avtor tu nima jasnega kriterija.

Kaj naj pove navedba, da je Seliškar že na učiteljišču urejal list »Jugoslovanski učiteljski« (512)? V resnici je s sošolko M. Zunovo uredil cele tri številke enega in edinega letnika. Ob tem brezpomembnem navedku pa imamo o »Trbovljah« v celem samo pet vrst! — Stritar, beremo, je bil »uglajenega vedenja, nežnega obraza, visokega čela in valovitih las« (313). Kaj tako — v pozitivnem in negativnem smislu — »zanimivega« za slovensko slovstveno zgodovino bi mogli zapisati tudi ob Prešernu, Vrazu, Jakobu Zupanu, Medvedu, ki je bil najlepši slovenski fant, itd. — V slovstveno zgodovino (in v imenski register v knjigi) je prišel z Vrhnike tudi trški pisar Prosen, ker je z očetom Ivana Cankarja ustanovil v trgu bralno društvo (424). — Nekatere postave so v knjigi opisane obširno in kar dovolj dobro, zlasti naši velikani (tu gre pač hvala naši slavistiki in politični publicistiki, ker sta nudili avtorju dobro, čeprav le delno gradivo): Prešeren, Cankar, Župančič. Slabo pa so opisani — podani skorajda samo biografsko in bibliografsko — ljudje, kakor na primer Valjavec, Meško, Bevk, Gradnik, Kersnik, Levce idr. O njih ceni in značilnostih ne zvemo tako rekoč nič. Naj pokažem to otipljiveje! Dr. Josip Vošnjak (375), »prvi socialni dramatik in najmarljivejši delavec za izvirno slovensko dramo«, kakor ga označuje Koblar (»Starejša slovenska drama«, 164), je podan vsega skupaj v sedmih vrstah. Toliko vrst ima Rado Bordon (696), medtem ko ima Vošnjakov neposredni sosed v knjigi Hinko Dolenc dve vrsti več. Sramotno je podana Kvedrova — o njenem delu govori vsega skupaj 15 vrst! Medtem pa imajo postavim, Ivan Lah 11, Miroslav Vilhar 13, Dušan Mevlja 18 in Jože Kranjc 25 vrst. — Zanimivo je primerjanje, koliko prostora avtor porablja pri tem ali onem delu za pripovedovanje vsebine. Vsebine Linhartovega »Matička« ne izvemo, pri Borisu Pahorju pa je bil avtor menda v zadregi, kako bi o njem pisal, in nadvse navaja vsebino dveh njegovih romanov. Pri Jurčiču imamo o »I. E. Tattenbachu« 10, o »Cvetu in sadu« 12 in o »Doktorju Zobru« 17 vrst. Pri Tavčarju v 17 vrstah pripoveduje vsebino romana »Izza kongresa«, medtem ko se mora zadovoljiti »Cvetje v jeseni« z eno, »V Zali« pa s šestimi vrstami manj. Pri Kersniku ne obravnava posebej nobenega dela. Za opis in oznako vseh meščanskih snovi uporabi pri njem 23 vrst, za »umetniško najlepša in najbolj dognana dela« (360), kakor J. sam imenuje Kersnikovo kmečko prozo, pa mu zadostuje 12 vrst. Mislim, da preštevanje vrstic tu ni gola formalnost, nasprotno, dokazuje, da avtor snovi ni obvladal, ampak ga je snov zagnila. — Še nekaj o nepotrebnem citiranju! Pri zastopnikih moderne so obširni in pogosti navedki stihov in kitic skoraj izključno balast. Pri Cankarju (426) je v celoti citirana njegova hvalnica Vrhniki (25 vrst nonpareja!). Za dokazovanje, kakšna ušesa je imela moderna za

melodiko, navaja J. v izvorniku celo Verlainovo pesem in ji dodaja še šibek prevod Antona Debeljaka. — Zupančič je kot prevajalec opisan na str. 454 in 462, a njegovi prevodi Shakespeara so navedeni v celoti dvakrat (462 in 73). Tudi Goljeve mladinske igre so navedene dvakrat, obakrat samo bibliografsko (506 in 615). Ravno tako Drabosnjakove igre (38 in 164).

Neprijetno je, če naslovi odstavkov ali poglavij pripovedujejo kaj drugega, kakor napovedujejo. Tako so pod naslovom »Pomen Kranjske Čbelice« (198), v odstavku, ki šteje 27 vrstic, bibliografsko nasteti vsi Prešernovi prispevki v KC, kar zavzema 12 vrstic. — Pod naslovom »Književna glasila« (264) J. sicer res razpravlja o tem, kar naslov obljublja, toda med drugim sta tu dolga odstavka posvečena MD in SM. O njiju pisati je več kot nujno, toda zdi se mi, da bi to bilo vredno dati posebej: poseben odstavek naj bi informiral splošno o društvenem življenju, čitalnicah, »Taliji«, gledališču, založništvu itd. — Pod naslovom »Oznaka literarnega preroda« (165) ni duha o tem, kar pravi naslov. — Oddelek »Vpliv partizanske pesmi na ljudstvo« (674) govori o napovedanem samo v prvem odstavku, vse drugo pripoveduje o nastajanju partizanske pesmi med ljudstvom in spada menda k prejšnjemu oddelku.

Plitvo označevanje ljudi in del z vsakdanjimi praznicami zapeljuje samo v namišljeno poznavanje in samovoljno uganjevanje pri dijaku in prizadevnem interesentu. V knjigi mrgoli besed: socialno življenje, socialna vsebina, socialna stvarnost, socialne povesti ipd. Kaj je »doživljanje socialnega življenja« (512)? Kaj je »resnično življenje slovenskega ljudstva« (467) in kaj je »objektivno, stvarno življenje« (466)? Kaj pomeni, da se »Zois kot fevdalec ni vnel za ljudske koristi« (167)? Ali ne zavaja taka formulacija presojanja o Zoisu v smer, ki je v njegovem kulturnem delu ne srečujemo?

Slovstvena zgodovina kajpada ni poetika in stilistika, namreč v tem smislu, da bi morala n. pr. poučevati, kakšen je Petrarcev pomen za sonet. V naši knjigi imamo namreč cel odstavek o tem, kaj je legenda (34), in izvememo za uganko, da je to »opis, ki v zaviti in dvoumni obliki podaja najpomembnejše značilnosti nekega predmeta« (36). (Poskusi to definicijo uporabiti ob uganki, postavim Vodnikovi: Rojen še oča ni, sin že po strehi leti.) Besede, ki naj označujejo estetsko ali oblikovno vrednost kakega dela, so na primer tudi takele. Seliškar ima »prepričevalne pesniške podobe« (513). Novačan je izdal »debelo zbirko sonetov« (476). Murnikov »Matajev Matija« je »dolga novela« (392). Novačanov »Herman Celjski« je »renesančno-romantična drama« (476). »Dejanje« Vladimira Levstika je »fantastično« (475). Jurčičeva »Kozlovska sodba...« je »imenitna« (324), »Med dvema stoloma« pa »realističen roman« (ib.). Medtem ko ima Boris Pahor »nenavaden slog in tehniko« (702), je Rebula »tradicionalno realističen« (703). Morda kakor Jurčič? Kaj bi pa rekli o Rebulovih sodobnikih Koprivcu, Godini, Grabeljšku? Kakšna »pesnitev« (703) naj bi bila Rebulova »Skrivnost severne stene«? Kako naj bi bila »v vrsti slik« »Prerokovana« »najdaljša povest« (469)?

Jezik obravnavane knjige je povprečen. Knjiga o slovenskem slovstvu bi morala biti čistejša. Huje je, če slabo izražanje povzroča zmete in zmede. Tako se bo treba odločiti za razlikovanje med klerikalizmom in katolicizmom, med naprednostjo in naprednjaštvom (ali naprednjakarstvom), med socialnim in socialističnim. — Splošno se govori in piše o izseljencih in izseljenstvu, toda morali bi razlikovati na primer med tistimi, ki so jih izselili Nemci 1941 s svojega zasedenega področja, in med tistimi, ki so se izselili v Ameriko s trebuhom za kruhom. — Ne uvajajmo novih izrazov oziroma ne uporabljajmo starih za nove pojme, n. pr. severnjaški, vzhodnjaški. Pri M. Kranjcu beremo o »severnjaških realisti« (585). Jaz bi ostal pri stari oznaki: pisatelj severnjaki, saj ima severnjaški realizem lahko tudi Kranjec. — JiS, vidim, še malo vpliva na pisanje slavistov: pri Mešku J. v istem odstavku piše (464) na Selah in v Selih. — Nedopustni so takile in podobni stavki: »Razen izpovedovanja domovinskega čustva... išče Zupančič... odgovor različnim vprašanjem« (457). Ali: »Med vojno so [Meška] obtožili velezdaje in zapri, zbežal je čez mejo in živel v Ljubljani in na Brezjah« (464). Ali: »Za potrebe uprizorjanja na prostem so priredili: Niko Kuret Romualdov Slovenski pasijon in Drabosnjakovo Igro o izgubljenem sinu« (601). — Tudi v bibliografiji bi se

bilo treba odločiti, kako bomo pisali tuja dela. Pri J. zdaj beremo, da je G. Keller napisal delo »Zeleni Henrik« (346), G. Hauptmann »Vor Sonnenaufgang (Pred sončnim vzhodom)« (382), H. Grimm pa »Volck ohne Raum« (489). Mar to pomeni, da imamo Kellerja v slovenskem tiskanem prevodu, Hauptmanna v rokopisnem prevodu za oder, Grimma pa ne tako in ne tako?

S tem bi sklenil svojo bero drobnih opomb, ki bi jih bilo lahko več. Nisem spregovoril nič o celotnem prijemu, celotnem »konceptu« slovenskega slovstva, kakor ga ima Janež. Janež ga namreč nima, kar sam zatrjuje, ko pravi, da je hotel sestaviti samo kompilirano delo v pomoč dijaku in v informacijo prizadevnemu interesentu. Zato tudi nisem dokazoval, koliko — po pregovoru — »temu konju manjka, da bi bil dober osel«. Kot priročnik in kot učbenik pa smo videli, da ima knjiga tehtne vrzeli in napake, da je napisana brez enotne mere in da trpi za ohlapnostjo. Druga izdaja je prirejena skrbneje kakor prva in v tem vidim piščeve napredek, žal mi je pa, da avtor ne zna biti strožji do sebe in do obravnavanega gradiva. Knjiga, kakršno imamo zdaj v rokah, še vedno zdaleč ne dosega svojega postavljenega namena. Napake, spregledi, šablone, ohlapnosti in izredna plitvost ji jemljejo ceno, ki bi jo imela kot priročnik in pomožni učbenik. Če bi knjiga ostajala med ljudmi, ki bi jo znali kritično uporabljati in bi s svojim znanjem prešli preko njenih napak in nerodnosti, ji ne bi tako ostro ugovarjal. Toda knjiga pojde ponajveč med nekritične bralce. Tu pa bo natrosila mnogo napačnih in skrivljenih sodb in samo še utrdila tisto površinsko vrednotenje slovstvenega ustvarjalnega dela, ki danes vsesplošno vlada.

Za opombami, ki s svojo drobnostjo nehotе delajo vtis »drobnjakarstva«, pristavljam tu niz vprašanj širšega pomena in obsega, ki v knjigi niso upoštevana in obravnavana ali so obdelana površno in nejasno, s čimer so — v opravičilo piscu — premnogokrat samo izraz stanja v naši slavistiki. Gre za vprašanja, ki jih moramo obravnavati ob razlaganju naše slovstvene preteklosti in sedanjosti ter jih mora obravnavati pač tudi vsaka slovenska slovstvena zgodovina.

Končno bo že treba rešiti vprašanje, kaj naj dijak iz splošne izobrazbe dobi pri slovenščini oziroma kaj naj ob spoznavanju slovenske literature spozna iz splošne, svetovne kulture prizadeven amater. Slovenska slovstvena zgodovina *ne more biti omnibus*. V okviru slovstvene zgodovine naj se politično-socialna zgodovina omeji na najnujnejšo mero. Potrebna nam je posebna knjiga o svetovni literaturi, ob katero bo treba postaviti antologijo prevedenih pesniških, proznih in dramskih odlomkov z najnujnejšim seznamom v slovenščini dostopne literature o književnikih in delih iz svetovnega slovstva. Ravno tako nujna je poetika in stilistika. Ker se že nekaj let taka knjiga pri nas »tiska«, smemo upati, da jo bomo v doglednem času tudi pričakali. Če bi imeli knjigo o svetovni literaturi, bi »svetovni okvirji« v naši literarni zgodovini res mogli podajati samo to, kar se nas je dotikalo in na nas vplivalo.

Na pravo mero bo treba spraviti vprašanje našega *zamudništva*. Zdi se mi, da tu pretiravamo. Kakor je naravno, da imajo pomlad pri Neaplju prej kakor mi in da je pomlad pri Laponcih poznejša kakor naša, tako je tudi naše »zamujanje« relativna zadeva. Zdi se mi, da smo se odzivali prej ali slej na vse pomembnejše evropske pobude in pojave. Da pa je bil odmev, recimo, neznatnejši, je »krivda« v naši premajhni »resonanci«: manjši prostor daje šibkejši odmev. Slavisti in komparativisti se bodo morali lotiti vprašanj o našem evropstvu in zamudništvu.

S tem v zvezi bi postavil vprašanje tako imenovanega *tujega jezika* in *tuje kulture* pri nas, naj so jo ustvarjali ljudje slovenskega ali tujega rodu, kakor tudi vprašanje našega deleža *tujim kulturam*. (Janež ima n. pr. Louisa Adamiča v Dodatku.) Vse to smo doslej izločali iz naših obravnav. Če upoštevamo nemško pisana dela protestantov, zakaj naj nam še vedno ostajajo tuja taka dela kakor Herbersteinovi Moskovski zapiski ali Kuripečičevo potovanje v Carigrad? Kako zanimivo bi bilo brati, kaj je v latinščini pisal o Slovincih Goričan Martin Bavčar, kako je enako v »bukovskem« jeziku pred Valvasorjem prvi opisal zgodovino Kranjske Schönleben in kaj je o našem svetu napisal v nemščini F. A. Steinberg s Šteberka pri Cerknici! Kakšen delež

sta dala svetu n. pr. protestantski eksulant zdravnik David Verbec in Mozirčan Matija Brložnik z medicinskimi deli? Ali si moremo razložiti dejavnost operozov brez Dolničarjev? Ali so imena Slatkonja, Gallus, Hvale, Pegius, Preprost ostala brez odmeva v slovenskem svetu oziroma na Slovenskem? Ali če izhajam iz drugega izhodišča! Ali se je mogla uveljavljati pri nas tuja pobuda, ali je moglo vzkaliti pri nas tuje seme, če ni našlo ustreznih tal? Tudi v tujem jeziku na naših tleh pisana dela ter dela naših ljudi v tujini spadajo v krog našega zanimanja, brž ko so kakor koli podpirala rast našega duha, naše miselnosti, naše estetike, našega pogleda na svet. Da to podprem s primerom iz obravnavane knjige: Če naj bralec ali dijak iz knjige izve, da je neki Siemens izumil električno lokomotivo (257), je veliko bolj prav, da izve o pomenu Milana Vidmarja na področju elektrotehnike v svetovnem okviru (648), in ne bi bilo odveč, da izvemo tudi za naslove nekaterih njegovih strokovnih del, ki spadajo v izrazito svetovno znanstveno literaturo. Ali ob istem Siemensu: zakaj ne bi imenovali svetovnega fizika Stefana, ki je bil spočetka tudi sodelavec Vedeža, SB, SG, SPj in N!

Sploh je treba določiti novo razmerje do *tujih jezikov* pri nas. Koliko so ti jeziki res tuji, če jih uporabljajo na naših tleh ljudje našega rodu? Ali niso uporabljali tudi drugod po Evropi istočasno latinski jezik kot kulturni jezik? Kajpada so bila ta dela namenjena fevdalcem, visoki cerkvi, izbranim izobražencem! A kako da naj bi bilo to pri nas drugače? Po mojem mnenju pomeni prenašati današnje kriterije v preteklost, če pričakujemo, da bi bila n. pr. prva zgodovinska pesem na naših tleh napisana v slovenščini. Zdi se mi naravno — brez ozira na jezikovni izvir pisca — da je pesem o ustanovitvi jurkloštrskega samostana napisal Siferid sredi 13. stoletja v latinščini. Zanimalo bi me splošno kulturno stanje pri povprečnih evropskih narodih do 15. ali 16. stoletja, da bi ga mogel vzporediti s slovenskim. Ne morem se otresti vtisa, da je bila slovenščina v javnosti vendarle živa, medtem ko je v pisanju prevladovala tedanja mednarodna latinščina kot skupni jezik evropskih narodov. Kako naj bi se sicer, pa četudi samo kot formalnost, ohranila slovenščina pri vojvodskem ustoličevanju do 1414? Menda prav zato, ker ni bila »kulturni« jezik, kar je bila latinščina — nemščina pa je dobila svojo novo podobo knjižnega jezika tudi šele za Lutra s prevodom biblije 1534. Kako naj si sicer razlagam 1227 slovenski pozdrav Lichtensteinskemu ob obeh skrajnih koncih slovenskega jezikovnega ozemlja v Vratih in ob Murici? In to domala štiri sto let po izgubi državne samostojnosti, po kateri so, kakor trdi naša knjiga (43), slovenski veljaki »kmalu (!!!!) sprejeli jezik in šege nemških fevdalcev«!

Poimenovanje naših slovstvenih razdobij še ni trdno, ne za starejšo in zlasti ne za novejšo in najnovejšo dobo. Tu je med drugim problem: protireformacija, barok, manirizem, doba narodnega prebujenja, doba literarnega preroda, razsvetljenstvo. Nesprejemljivo je Janežovo poimenovanje »Stoletja zapiskov in ljudskega pesništva«. Rahlo sentimentalni naslov »Generacija pred zaprtimi vrati« se pač ne bo uveljavil. Ali si jih niso odpirali Šifrer, Čampa in Rob, ki so padli v osvobodilni vojni? Ali Udovič in Vipotnik še vedno čakata pred »zaprtimi vrati«? Nesprejemljivo je poimenovanje »Rod na prehodu« — kateri rod pa ni na prehodu, če hočemo označiti njegovo časovno prehodnost od včeraj na jutri! Saj »prehodnega«, nepomembnega deleža vendar ne moremo prisoditi v našem slovstvu osebnostim, kakor so v tem »Rodu na prehodu« opisani Bevk, Juš Kozak, Gradnik, Pregelj, Golia idr. Z nazivom »Novi rod« pa so počaščeni Bartol, Šnuderl, Grahor, Kresal, Magajna, Javornik in še nekateri. Zakaj in za koga so ti ljudje »novi«? V Vrbi beremo Župančičeve stihe: »Iz roda v rod... duh išče pot.« Janeževa splošna slabost je, da se zadovoljuje z opisovanjem zunanjih dogodkov in organizacijskih shem ter z bio-bibliografskimi podatki, ne preide pa od pripovedovanja in delnega razlaganja do ugotavljanja, kako se duhovni tokovi vežejo in prelivajo iz človeka v človeka, iz dobe v dobo, iz naroda v narod.

Pri določanju *družbenega izvira* (»socialnega porekla«) ostaja knjiga na pol poti. Drugače tudi biti ne more. Če nočemo, da bo to samo nov mehanični pripomoček za razvrščanje ljudi, moramo to vprašanje prej nadrobneje znanstveno obdelati, takih študij pa doslej še nimamo. Janež je socialni rod po-

nekod zapisal (Jarnik, Prešeren, Trdina, Erjavec, Tavčar, Kersnik, Pugelj itd.), ponekod ne (Cop, Valjavec, Kraigher, Levce itd.). Tu in tam se je zadovoljil zgolj z oznako, da je bil kdo »kmečkega rodu« (Stanič, Vraz, Mencinger, Stritar, Gregorčič itd.). Pri Jurčiču je zapisal, da se je rodil »v hiši, ki je stala na majhnem posestvu« (320). Koliko bomo od nadrobnega študija socialnega izvira dobili koristnega za značajsko oznako osebe in njenega dela, ne vem, to bodo šele pokazale sociološke, karakterološke, psihološke ter literarnoestetske študije in razprave. Zdi se mi pa, da moramo biti pri tem zelo previdni. Če sta n. pr. »Ana Jelovškova in Prešeren... trpela zaradi družbenih predsodkov« (209), ali so pri tem sodelovali ali sovplivali tudi vzroki, izhajajoči iz njenega družbenega izvira? Če ob Kajuhu zapišemo, da je imel njegov oče majhen hotel in podeželski kino, stoji pred nami fant tipično malomeščanskega rodu. In vendar širši razgled pokaže nekaj drugega: njegov ded je bil izrazita šoštanjka nacionalna osebnost, iznajdljiv gospodar, župan, pod katerim je mestece dobilo meščansko šolo; Kajuhova teta je bila mati narodnih herojev Boža in dr. Dušana Mravljaka itd. Tako odkrivati družbene in duhovne korenine pa ima pomen, sicer bomo književnikom obešali okoli vratu samo nove razpoznavne tablice. Ali še en primer! Oče in mati Antona Tanca sta bila res zidar in dninarica, toda zamej je pomembnejše to, da sta bila nepismena. In pri Tančevem »gospodarju« slovenskem pisatelju Ivanu Tavčarju je zapisano, da mu je bil oče lastnik koč in tretjine grunta. Potem pa pisec nadaljuje: »Čeprav mu je bilo omogočeno priti v meščansko družbo, je vendar ohranil povezanost s kmečkim življenjem« (348). Da, res, kot nedeljski lovec in obiskovalec sorodnikov ob žegnanjih! Drugače pa je bil meščanski veljak in gori omenjeni slovenski pisatelj Anton Tanc pri njem hišni in osebni strežaj. Čeprav je bil Kersnik fevdalsko-uradniškega rodu, je v svoji kmečki prozi bližji stvarnosti in resničnosti kakor Tavčar, ki je bil iz kočarske družine. Upoštevanje socialnega izvira more biti pač samo eno izmed sredstev za razumevanje človekove podobe, pa ne najpomembnejše.

V zbirko »Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev« bo treba čimprej uvrstiti vsaj naslednje pisatelje oziroma skupine: Jarnika, Vodnika, pisarničarje, Prešerna, vajevece, Cankarja, Kvedrovo in Prežiha. Odprto ostaja vprašanje korespondence slavnih Slovencev, ki jo je pred leti začela izdajati SAZU, pa je ostala torzo. Vsekakor je treba misliti na nadaljevanje in razširitev.

Potrebna nam je zgodovina slovenske *kritične misli in estetike*. Naša knjiga pripoveduje nekaj o kritikih Stritarju in Levstiku in se pri Copu zadovoljuje z opisovanjem, kaj je vse znal in poznal in kaj je cenil. A kaj so ti trije pojmovali pod besedo »lepo«, tega ne zvemo. J. se tu res ni imel tako rekoč na kaj nasloniti in ni mogel dati več, kakor je našel v svojih virih. Potreben nam je znanstven študij razvoja naše kritične misli in našega pojma o »lepem«. Zato nam je potrebna tudi znanstvena zbirka, ki bo podobno kakor »Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev« prinesla zbrane spise naših kritikov in urednikov z njihovo korespondenco.

V slovenski slovstveni zgodovini mora biti opisano tudi *znanstveno prizadevanje*. Janež je to delno storil ob odstavku o SM (266—267) in Levcu (349). Ne zadostuje pa nikakor, kar je povedano v knjigi o pomenu slovenske univerze in vseh znanstvenih družb po 1918. Povprečen izobražen Slovenec mora dalje vedeti tudi o naših prizadevanjih za ustanovitev univerze, o študiju v Pragi, o Zgodovinskem društvu v Mariboru in o Muzejskem društvu v Ljubljani ter o njihovih publikacijah, o pedagoških periodikah, o delu naših slavistov v tujini ipd.

Ena bistvenih sestavin naše kulturne preteklosti je *gledališče*. Knjiga raztrgano tu in tam kaj pove o tem področju (n. pr. 267 o »Slovenski Taliji«, 293—294 o nekaterih prevodih iz svetovne dramatike, 275 ob Vilharju ipd.). »Slovensko gledališče« je omenjeno ob Stritarju (319) in »prva slovenska opera« ob Pesjakovi (377). Ob Govekarju izvemo, da je vodil ljubljansko gledališče »več let« (385), v dobi med dvema vojnama pa je poleg ljubljanskega omenjenih še nekaj drugih gledališč. To pa zdalec ne daje niti zasilne podobe tega izredno pomembnega področja. Prej kakor o iznajditeljih poštnih znamk, prej kakor o izumiteljih parnih strojev in pospeševalcih vojne industrije naj bi naša slovstvena zgodovina kaj povedala o Drobničevem gledališču v Celju ali

o Narodnem domu v Trstu. Da je Ivan Cankar ob prevajanju »Hamleta« imel pred seboj Sauperlov prevod in da je pred Sauperlom prevajal Shakespeara že Ivan Vrban-Zadavrski, to je za slovenskega izobraženca in sploh slovenskega človeka pomembnejše, kakor da izve naslove Lamartinovih pesniških zbirk (183) ali za življenjske letnice Holzapfla Lesničniká (197).

Ena vodilnih idej našega slovstvenega in nacionalnega razvoja je slovenska misel. Pisec jo v knjigi raztrgano omenja tu in tam, največ ob Vrazu, vendar daleč premalo. Če že ne vzamem v misel Kocljeve Panonije in husitskega priliva, začnimo pri Bohoriču. Jarnikov »Zber lepih ukov...« je pomemben posebej zato, ker so v njem prevodi iz slavenosrbščine in češčine. Vodnik si je dopisoval z Dobrovským. V zadnjih sto letih smo imeli več listov, ki so propagirali na ta ali oni način slovensko misel. Franc Podgornik, ustanovitelj in urednik »Slovenskega sveta«, ni niti omenjen. Prvi »Slovan« je omenjen ob Tavčarju, ki da mu je bil kratek čas sotrudnik in urednik. Povsem je dalje izpuščen Andrej Gabršček s »Slovensko knjižnico«. Velik prostor so zavzemale slovanske kulturne informacije v DS in LZ. Naši ljudje so dopisovali v Slovanský Přehled, ki je prinašal mnogo prevodov iz našega slovstva in poročil iz slovenskega nacionalnega življenja. Slovanski časnikarji so imeli pred prvo vojno več zborovanj, med njimi tudi v Ljubljani. »Velehradská kuga« je bila naravnost politični pojem. Po prvi vojni je delovala vrsta slovanskih društev. A takoj naj ob vsem tem pristavim, da moramo v slovanski ideji v nekih razdobjih videti izrazito zaviralno idejo, saj je prepegosto zavirala naše korake naprej in nam medla poglede v prihodnost.

Pravkar sem omenil Andreja Gabrščka, goriškega založnika in prevajalca. Ob njem bi opozoril na vprašanje našega prevajalstva. Janež je prevajalce precej upošteval. Res mimo njih ne moremo pri obravnavanju naše slovstvene preteklosti. Kakor ni mogoče mimo prevodov »tudi pomembnih« (99) Tulščaka, Schweigerja, Znojilška, Savinca in podobnih protestantskih prizadevnežev, tako pač ne moremo mimo že tudi prej omenjenih prevajalcev Shakespeara. Vsekakor bo treba razredčiti seznam prevajalcev našega časa (498), ki jih je pač preveč, med njimi tudi taki, ki so prevedli dvoje, troje del. Nasprotno se mora Klopčič zadovoljiti z vzdevkom, da je »spreten prevajalec« (521). Vnesti bo treba pač druge, na primer Petra Miklavca, ki je bil naš prvi poklicni prevajalec, je sodeloval v številnih slovanskih listih in si dopisoval s slovanskimi najvidnejšimi pisatelji, n. pr. s Sienkiewiczem. Popolnoma nemogoče je, da bi šli mimo omenjenega A. Gabrščka, ki je v vrsti knjižnih zbirk posredoval slovenskemu bralcu svetovna dela (prim. zbirke Slovanska in Salonska knjižnica, Venec slovanskih povesti; Shakespeare, Sienkiewicz, Verne itd.). Srečanje s tujimi deli mimo nemške knjige in jezika je moralo vplivati na okus bralca ter na njegovo vsebinsko in estetsko presojanje domačega ustvarjanja. V prevodih je dalje tudi jezik dobival novo gibčnost. Za dobo med dvema vojnama bi bilo v poglavju o knjižnih založbah (496 do 497) omeniti tudi SM, ki je med drugim izdala Tolstojevo »Vojno in mir«, Reymontove »Kmetek«, Cervantesovega »Don Kihota«, Calderona itd., pa tudi MD, zlasti še, če pri Sovretu med »zglede mojstrskega prevajanja« (643) navaja mohorske izdaje Avgušтина, Horaca, Homerja in Sofokleja. Zdi se, da bi se že dale določiti neke glavne črte našega prevajalstva.

Ljudska besedna tvornost vsekakor spada v zgodovino slovenskega slovstva. Kako naj jo obravnavamo, ali kot celoto ali po dobah njenega nastanka oziroma spreminjanja? Iz praktičnih razlogov, ko to področje šele začenjamo širše upoštevati v naši literarni zgodovini, se zdi trenutno bolje, da jo obravnavamo kot celoto: v vseh časih, v vseh slovenskih pokrajinah. Kaj, kdaj in kako smo tuje sprejemali in še posebno, kaj smo iz tujega napravili, to je priličilo v času in prostoru, kaj smo ustvarili samo iz svojega, brez tujih pobud, kako živi v ljudski besedni tvornosti naša misel in naše čustvovanje in kako se izkazuje v njej naša tvorna moč, kako sad posameznika v kratkih mesecih ali v dolgih stoletjih postane v različnih delih slovenske zemlje ljudska last, skratka, kako se v svojevrstnem sadu ljudske književnosti izražajo zgodovinske danosti in naše narodne psiho-fizične posebnosti, to so bistvena vprašanja, ki na tem področju še čakajo raziskave. Posebno vprašanje je še pre-

livanje ljudske tvornosti v umetno slovstvo (prim. samo imena Valjavec, va-jevci, Jurčič, Aškerc, Finžgar, moderna!). Tu bi študije odkrile mnogo zelo značilnih potez naše miselnosti in našega oblikovanja.

Misel, kako smo tuje sprejemali in prilikovali svojemu srcu in svoji misli, se nam proži tudi ob *partizanski poeziji*. Jedro problema o tujstvu je v tem, kaj smo sprejemali, a še bolj kako, da je postalo naše. Ali je partizanska pesem ljudska pesem in v kakšnem smislu? Tuja ali domača umetna pesem je ponarodela samo, če je po vsebini, obliki in melodiki ustrezala ljudskemu duhu, ljudskemu pojmovanju, dožemanju in izražanju. Kje se briše razlika med umetnim in ljudskim? Ali povedano z besedami, ki so bližje tradicionalni govorici: Ko izvem za avtorja kake partizanske pesmi, ali se prejšnja ljudska pesem »spremeni« v ponarodelo? Saj se spremeni samo njeno poimevanje, ne njeno bistvo. Kdo mora »pozabiti« ime avtorja, da smemo pesem šteti med ljudske? Ali vsi, ali večina, tudi strokovnjaki etnografi in slavisti? S čim in v čem se izraža naša posebnost, naša slovenska izrazitost v partizanski pesmi, ki je zrasla doma in se oblikovala ob tujih vzorcih? Odgovori na ta in podobna vprašanja nam bodo v pomoč, ko bomo razglabljali pojave v ljudski besedni tvornosti daljne preteklosti.

Viri, kakor jih navaja Janež sproti ob uporabi in še v posebnem dodatku, kajpada ne morejo zadostovati za poglobljen študij slovenske slovstvene zgodovine. Nisem primerjal, koliko Janeževa kompilacija zvesto podaja tuje misli. Tako preiskovanje bi bilo prezamudno, zlasti še, ker je piščev navajanje nepopolno in nejasno. Kaj naj nepoznavalec sodi n. pr. o podpisu Marija Jamar pod odstavkom o »Visoški kroniki« (355)? Ali bo našel njeno izdajo »Visoške kronike« na str. 717? Zapisek »Po V. Smoleju« pod odstavkom o Klusovem Jožetu (672) pač ne bo veljal samo za odstavek o Klusovem, ampak za celo poglavje, ki se z njim sklepa, in še za nadaljevanje o partizanskem pesništvu, kjer je v pomoč privzeto še srednješolsko berilo. Kaj naj povprečen bralec sodi o Kreftovih besedah, da sta Jelovškova in Prešeren »izpila grenko kupo življenja do dna« — tako namreč knjiga navaja (209)? Ne da bi šel kontrolirat, se mi zdi, da so to besede iz Kreftovega članka v Naši ženi 1949. — Navajanje virov oziroma literature je gotovo prijetna novost v Janeževi zgodovini. A navajal naj bi jih še več in na koncu v posebnem oddelku. Kjer pa avtor tuje misli samo posnema ali kompilira, naj bi imena svojih »informativ« opuščal. Sicer pa je to moralno in ne metodično vprašanje.

Sklepam svojo oceno z obžalovanjem, da tudi druga izdaja Janeževe slovstvene zgodovine ne ustreza. Boljša je, kakor je bila prva, toda v jedru se piščev prijem ni spremenil in tudi napak in nerodnosti je v njej še vedno daleč nad povprečjem. Tudi dobrih strani ima knjiga dovolj, žal jih nisem zaradi omejenega prostora navajal. Zelel bi si, da bi pisec postal bolj kritičen in v velikanskem gradivu, ki ga skuša urediti, manj pogumen. Slavisti in dijaki bodo knjigo pod silo razmer uporabljali, a v mnogih pogledih jim ne bo nudila ničesar, premalo ali izkrivljeno. Tako bomo še naprej čakali knjige, ki smo je tako potrebni.

Pripis. Ta ocena je bila že v tiskarni, ko je Jože Pogačnik objavil o Janežu povsem negativno kritiko v NR št. 22 (1957). Ocenjevalec načenja nekaj zelo bistvenih vprašanj in označuje načelne pomanjkljivosti te slovstvene zgodovine.

Viktor Smolej

SLOVENSKI ZDRAVSTVENI BESEDNJAK

S Slovenskim zdravstvenim besednjakom (SZB), ki ga je izdala Državna založba Slovenije (1957), smo dobili Slovenci že dolgo pričakovano drugo izdajo precej razširjenega Kliničnega besednjaka. Dolga je bila njegova pot, ker se je rojeval več let: od prvega pregleda v SAZU, kjer je naletel na negativno kritiko, čez drugi pregled, ko so se mnoge napake obrazložile v posameznostih in dali zelo potrebni napotki, tako jezikovni kot strokovni, do končne redakcije, ki jo imamo sedaj v rokah. Malo natančnejši pregled nekaj več ko 100 strani bo pokazal, ali se je pisec držal teh napotkov ali ne.